

Llocs de memòria i memòria dels llocs.

Alguns llocs de la vora, de Cotlliure a Cervera. Memòria dels pescaires

Se tracta de recollir i d'analitzar les informacions que els pescaires han inscrites dins l'espai ripuari anomenat del punt de vista afectiu Nostra Costa i del punt de vista material, geològic, el Roquer.

El Roquer s'oposa al Plajar (pronuncia local de *platjar*); és el rodal de la roca, de la penya i de tots els accidents del relleu que s'hi integren. És la línia de la costa que va de les Seques del Racó (terme d'Argelers de la Marenda) fins a la punta de l'Ocell, al cap Cervera situada a la Ratlla, altra denominació de la frontera entre França i Espanya.

El pescaire i el Roquer

El Roquer és la part de costa constituïda d'accidents diversos del relleu que les diferents generacions de pescaires han anomenat de diferents maneres.

Cada lloc ten un nom que el treu de la condició física natural i que el fa **païçsar** a l'estat de cultura.

Aix, l'espai costaner ha passat del desconegut al conegut.

A més d'aquesta primera i bàsica transformació cada lloc és també carregat dels sabers, dels saber fer que hi ha associat el pescaire: la natura geològica, l'aspecte morfològic, les tècniques de pesca que hi són lligades, el viscut personal...

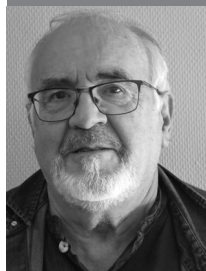
Cada lloc té al mínim un nom, al màxim una història.

Els llocs de la vora o els microtopònims marítics

Seguirem el mateix recorregut que feien els pescaires que *ixien* (sortien) de Cotlliure i que anaven per baix, cap al sud, és a dir cap a Cervera.

- El Salt d'en Galdric: Galdric, un home vell, anava a pescar, portava un cistell, se va entrebancar en el camí estret de 25 a 30 cm, el cistell que portava va tocar la penya, una ratxa forta de vent el va desequilibrar, el va fer caure daltabaix i se va matar.

El Salt designa dins aquest cas un accident, una caiguda i no un trencament del camí que cal saltar.

Joan Lluís Valls,
professor i fotògraf

Caranca del Mirador

La Rocassa

Illà de Sant Vicenç

- Caranca del Mirador: és una esquadra oberta dins el penya-segat de la costa al cim del qual se troba el Mirador, antic nom de la Miranda, lloc estratègic des del qual al segle XIX i potser abans un pescador vigilava l'arribada de les mates de tonyines.

D'un punt de vista econòmic, una caranca és el rodal on, a la nit, a l'hivern, els llobarros venien a s'aparrellar; els pescadors dits *reganaires* practicaven la pesca a cremar, que consistia a enlluernar, a la nit, amb un fanal el peix que se feia (fitorava).

- Casa de les Monges: edifici prou gros que voreja l'iglèsia i la Miranda. Era inicialment la casa Berge, un militar cotlliurenc. I com després s'hi va instal·lar un taller de costura per les nines animat per monges, la casa va canviar de nom.

- La Rocassa: contràriament a lo que significa l'augmentatiu, -assa, és una roca de 4 metres de llargada per 1 d'amplada i de 80 cm d'alçària. És dins de l'aigua, a 4 o 5 metres de la vora a tocar de la Miranda, el lloc on se reunien els patrons de sardina per mirar la qualitat de la mar de *nors*, és a dir l'estat de la mar a l'en amunt, del band de Canet on irien a calar.

Si la mar capelava la Rocassa, la cobria, és que la mar era prou forta cap al nord.

- Illa de Sant Vicenç: encara que se parli d'illa, se tracta d'una *fresquilla* (petita península, del francès *presqu'île*) obtinguda amb la reunió artificial de l'illa mitjançant la *Passarella* (palanca) per tenir una platja suplementària ja que el nombre de barques havia creixit amb l'arribada del tren que permetia l'exportació de la sarda fresca.

La llegenda cotlliurenc diu que Sant Vicenç fou martiritzat aquí mateix.

- La Bassa de la Sang: és una caranca oberta al sud i a tocar de l'illa, un petit espai de mar on l'aigua se posa roja per recordar, diuen, el lloc on el cos martiritzat de sant Vicenç fou tirat.

- La Gitada (mot afrancesat per *moll*). Element artificial construït els anys 1870 per abrigar la badia de Cotlliure de les mars de llevant.

- El Freu: nom comú passat a nom propi. Designa l'espai de mar entre l'illa de Sant Vicenç i la vora, ara tapat per la Passarel·la.

- Les barques que anaven a calar al nord passaven pel Freu en lloc de capel·lar la punta de l'illa.

- Plaja del Cagaire: exemple recent, de creació individual d'un pescaire de canya que hi va trobar un turista que cagava de bon dematí molt a prop del Campanar.
- La Capella: amb l'article definit que afegeix a l'edifici un valor de majestat i de notorietat, la Capella situada sus l'illa de Sant Vicenç és el lloc on cada 16 d'agost se celebra la seua festa amb una missa i una professó amb el bust reliquiari.
- El Pixador: solidari de la paret sud de l'iglésia Nostra Senyora dels Àngels, aqueix pixador és l'únic pixador classificat com a monument històric.
- La Vila: nom del nucli original de Cotlliure, situat a l'interior del recinte que va ser destruït al principi del segle xx.
- Els vilencs, els habitants de la vila, tiraven llur barca al Port d'Amunt, que era abans entre la mar i el recinte.
- El Port: port artificial edificat al bocal del Duí, un torrent que baixa de l'Albera. Aqueix port modern i sobretot inútil, quan fa mar de llevant no pot abrigar les barques, que tenen d'anar a Portvendres.

A més, la construcció del port ha esborrat els Pidral, els còdols arreplegats en quantitat pel Duí; aquí s'hi estenien les xarxes i els pescaires de verat hi llestaven els rocs per plombar les veraderes de córrer que feien ofici de veraderes de fons.

- El Castell: per als pescaires de Cotlliure és *el castell* a seques; ni *dels templers*, ni *reial*, com en el llenguatge turístic.

Per ells, el caràcter històric d'aqueix castell tenia poc valor, hi manllevaven elements essencials (senyes) per localitzar llocs de pesca: servien de senya l'Ullastre i la Figuera, dos arbres creixits entre les pedres de la muralla, i la Casa del Comandant, un pis de la Torre del Castell, assimilada a la casa del que comandava els militars.

- L'Ullastre: és un ullastre que ha creixit entre les pedres de la paret del castell cap al mig de la Passarella.

Servia de senya per un roc dit el Trapedor, a un quilòmetre més o *menos* de la Gitada de Portvendres; per calar en aquest roc calia descobrir l'Ullastre per cap Gros i el Fanal Pitit de Portvendres pel mig de la Casa carrada d'en Xech a la Gara (estació).

- El Clot de l'Ullastre: és un clot, de cara a l'Ullastre, fa una petita bassa o hi podia haver uns 80 cm d'aigua; les sípies hi venen a s'aparar.

Els pescaires de canya el coneixen com *acaneig bo* pel llobarro i el sard, quan fa mar, a la tardor, que hi ha trapeig i que l'aigua és bruta amb escuma.

Era bo per al sard quan la mar picava amb llevant no massa fort, que la Llosa rompia, que l'aigua muntava sus la Passarella; aquí quan pescaven de canya amb moques sempre l'escada tirava cap a fora; en brumejant feien venir el peix, sard, llobarro, al mig de l'escuma. És un clot que quan hi ha mar fa un rec de corrent que s'emporta l'escada cap a fora. Quan és bonança i poca mar no s'hi pot pas pescar perquè l'escada se'n va a fons i hom enroca.

Castell Reial de Colliure

- El Glaixís: històricament és l'espai on se trobava la part més vella del Cotlliure antic, destruïda al segle XVII.

El Glaixís (el glacís) que fa d'aparcament ara era l'espai on els sardaires i anxovaires sobretot venien a estendre les xarxes. A alguns rodals on no estenien, els pescaires feien de tant en tant una esgarotada.

- La Passarella: terme afrancesat per designar una palanca.

Se tracta aquí del passeig que reuneix la vila al Faubourg i que voreja el Castell entre la muralla i la mar; primer aquest rodal era de roques desiguals sobre les quals se va fer una palanca de fusta i després com un moll de ciment.

- El Faubourg: els portdavallencs anomenen amb l'article català seguit del nom francès la urbanització edificada força després de la vila.

- El Port d'Avall: topònim ja esmentat el 1292 dins el capbreu de Cotlliure sota els reis de Mallorca.

És sus la platja del Port d'Avall que els portdavallencs que s'estaven al Faubourg tiraven les barques; ara s'hi estiren els turistes.

- La Paret dels Alemanys: els alemanys que sospitaven un desembarcament a les costes de la Mediterrània, els anys 1940 van fer edificar una paret de formigó que va reduir l'amplada de la platja de dos terços.

- El Clot d'en Bota: clot sotaiguat a prop de la vora on un tal Bota solia calar, o la canya, o una nanseta. A l'hora actual ningú no se recorda més d'aquest cotlliurenc.

- El Botiguer: topònim del qual el sentit s'és perdut i que s'ha reinterpretat; els pescaires se pensen que eren botigues on els capellans, en realitat els frares dominicans del convent pròxim, venien diverses coses. En realitat el Botiguer és el rodal on els pescaires tenien llurs botigues de mar, on endreçaven els ginyes de pesca, el petit material...

Designa també una platja petita on se tiraven barques i llaguts. Ara és un espai per a turistes.

- El Salt de la Dona Prenys. El Salt: els dos noms designen el mateix lloc no gaire lluny de la Taula dels Capellans, a tocar de la Baleta. Tanmateix els pescaires utilitzen la forma reduïda *el Salt*, mentre que els vells deien el Salt de la Dona Prenys. Expressa més aviat un suïcidi que un accident: el d'una fadrina, embarassada, que no se sentia capaç d'aguantar la crítica social.

Morfològicament, el Salt és un tallant bo per pescar de canya el llobarro i el sard quan fa mar de tramuntana, que l'aigua és tafarejada, brutenca.

- La Trombona: designa un rec estret de 60 centímetres, fons de més de 2 metres i llarg de 10 o 12. No s'hi pot entrar amb una barca. A dalt de la roca hi ha un passatge. Quan fa un poc de mar les ones que s'enforaten per aquest rec dins la penya fan un munt de soroll. És per això que se'l va batejar d'aquest nom. Existeix encara sota l'hostal de les Caranques. És un nom i un lloc coneguts de sempre. Fa bruig amb mar de llevant i amb totes les mars que són un poc fortes. Amb tramuntana si la mar és forta també rebufo.

- La Taula dels Capellans: roca bastant planera i un poc inclinada a prop de la platja de la Baleta.

La Passarel·la

La seua denominació és lligada amb la proximitat del convent dels Frares dominicans batejats capellans pels cotlliurencs, que diuen que aqueixos *capellans* venien a menjar sus d'aqueixa taula, el 16 d'agost, dia de la festa de Sant Vicenç.

La denominació de *taula* era a més justificada per la presència d'una altra roca en part sotaiguada, inclinada contra la Taula i que morfològicament semblava un pregadéu.

- La punta del Mig: punta que treu a la fi de la badia de Cotlliure i que seria al mig, és a dir entre la punta de l'Illa i la punta de les Bateries.

L'extremitat de la Punta constitueix un *acaneig* on els pescaires de canya calaven pel llobarro i el sard.

- la Tamarió / la Tamarió / badia dels Olis: en diuen ara la platja de l'Oli o els Olis. És una badia en gran part tapada quan se va fer la carretera de Cotlliure a Portvendres.

Treu el seu nom del còrrec que baixa de la muntanya de Sant Elm i que desemboca a la badia. Alguns pescaires coneixen aquest còrrec sota el nom veí de Tamaniu.

La Tamarió emboca el gargal, les mars de nors i de roenga; del llevant i de la mar d'avall és força a l'abric.

Amb mar de llevant s'hi pescava de canya el llobarro.

- La caranca dels Matxos, dels Burros, de les Mules: en aqueixa caranca (o cala) s'hi tirava abans el bestiar, burros, fedes i matxos morts. Aquí, a l'entrada de Portvendres hi havia un prat amb un corral on tancaven vaques i fedes. La caranca és situada abans d'arribar a la platja del Cementiri o d'Embaus. Feia un ressalt, el burro o el matxo no arribava pas de seguit a l'aigua, mes si venia un llevant, la mar se l'emportava.

- Badia de la Moresca: el nom de Moresca no és una creació dels pescaires; el topònim és esmentat el 1292 dins el capbreu de Cotlliure.

Consta de dues caranques, la caranca del Fort de la Moresca o de la Butícia i la caranca de la Moresca.

La caranca de la Moresca era un lloc on els reganaires venien a la nit a feitorar els llobarros a mancada de mar.

- El bufador de la Moresca: just sota el Fort de la Moresca, hi ha un forat petit dins la penya d'una alçària de 60 a 80 cm; totes les mars que hi piquen hi rebufen. Tant punt hi ha un poc de ressaga, fa ruixim fins a 2 o 3 metres. Era un clot bo per a reganar.

- El Cul de Bou: seria el sobrenom donat pels vells al rodal on se farà més tard el Port Vell de Portvendres amb els molls.

- Platja de l'Alga, dels Botons, dels Moltons: platgeta desapareixida sota el formigó quan

Taule dels Capellans

Badia de la Moresca

se va fer el moll per als *cars-ferries*. Era abans d'arribar als Tamarius, després de la Presquila; al fons de l'aigua hi havia una alga rodona que feia flors petites com botons. Podria ser la mateixa platja que la de l'Alga o dels Moltons per paronímia amb Botons.

Aquest platjot era el sol rodal de la costa que era tapissat d'aqueixa alga que feia 4 a 5 cm de tija i com un botó blanc. Hi havia 3 a 4 metres d'aigua.

- Testa de Moro: fa part de la primera muntanya de Biarra, de la muntanya de la vora. Vist d'un cert rodal, el talús de la muntanya fa com un cap de moro amb una barba i el cap enrere. És a una vintena de metres d'alçada, se pot veure dels dos bands, no gaire lluny de la costa.

- Aiguadolç: és un rec que baixa de la muntanya de Biarra i que a l'hivern i a la primavera raja, de cops durant 3 o 4 mesos. Abans hi havia una font. S'hi podia desembarcar fàcilment perquè la penya de la vora és egada com si fos un moll. Fa un renfonsament de 25 a 30 metres.

És un bon acaneig per tota classe de peix.

- Les Mules: és tot un escullam d'una dotzena de roques de les quals 5 o 6 trauquen i com que són arrodonides fan pensar amb esqueses de mules que tiren a ras d'aigua.

És un lloc on un barco, el *Cambon*, va envestir amb boira els esculls; el comandant que volia entrar dins el port de Portvendres se va enganyar. Hi havia un pescaire de Cotlliure, en Jan de l'Horta, que llivava palangres bastants per molles i congres; el barco li va passar a 50 metres, va entrar dins la roca i s'hi va embarrancar; en Jan va tenir de segar el palangre. "Ai!, ma mare! Ha tomat", va dir. *Tomar* se deia a Cotlliure per les corrides, quan el toro envesteix. Com que el barco era negre i punxerut en Jan degué pensar amb la banya del toro.

- L'Home: roc situat a l'interior de la cova de Biarra i que sembla un home; blanqueja sobretot el matí quan el sol entra dins la cova que és fosca.

- El Pioc (gall dindi): creació metafòrica a partir d'una grossa roca lligada a la vora del Tallant i que se troba a 7 o 8 metres d'alçada respecte del nivell de l'aigua.

Vista de lluny sembla un pioc acotxat, mort: el bec és format per la punta del cap de Biarra, el cap és format pel cap mateix i el cos per la part del cap que segueix.

És el lloc on la gent va més a pescar de canya. Quan hi havia mar de tramuntana, alguns cotlliurencs hi anaven a peu; hi pescaven amb una ploma o una cotna el llobarro i el sard. Era un bon acaneig.

- Cap de Biara: el lloc és esmentat dins el capbreu d'Argelers, de 1292, sota les formes Biarra, Biarre, Biar. És un cap que és de mal descapelar amb totes les mars que sigui, mar de llevant, de tramuntana, de roenga, és de mal passar. El vent més difícil

Testa de Moro

Cap de Biarre

és la tramuntana, mes amb llevant també és dolent. Dins la història de la navegació, el cap de Biarra és un cap maleït.

A partir de Biarra entrem dins les mars de Banyuls.

- Santa Caterina: Badia que treu el seu nom de l'antiga capella esmentada el 1440. La badia va de la punta de fora de Santa Caterina fins a la punta del Forn. Si hi toquen les mars d'avall i de llevant, la badia és a l'abric de les mars de roenga i de tramuntana. S'hi calava pel roger a mancada de llevant.

- El Forn: és un racó dins la badia de Santa Caterina amb un platjot de roques i un poc de grava amb vestigis antics de parets. No s'hi pot tirar la barca. Abans de la guerra s'hi podia encara veure els restes d'un antic forn de calç.

- Polilles: la badia de Polilles va de la Barbotera (una roca que trauca) al cap d'Ullastrell. És més petita que la badia de Banyuls.

- Les Truges i els Porcells: mateixa creació metafòrica que les Mules. Se tracta d'esculls a ras d'aigua que se segueixen com un escamot de porcs, el més gros essent davant. El conjunt fa una trentena de metres.

- Trallo de la Faluga: lloc on se varava i se tirava la barca de la duana; la presència del trallo a Banyuls tradueix la vigilància que els duaners tenien de fer en aquest rodal de la costa on hi havia un munt de contraban.

- Castell d'Avalló: a tocar de les Elmes, després del sanatori de Banyuls. Roca sola que sembla una torre de 7 a 8 metres d'alçària més o menys.

- Els Tres Jutges: després del Troc hi ha 3 roques altes que semblen talles assimilades a jutges, ja que són negres com la roba d'aqueixos magistrats.

- Cap de la Vella: cap al sud de Banyuls, que sembla un cap de dona vella. Segons una llegenda, un llagut de contrabandistes perseguits per la faluga dels duaners s'hauria embarrancat sus el cap de tal manera que el mossi se va negar. Sa mare que volia veure el rodal de la costa on el seu fill havia perdut la vida, plorà. Se deia que quan les fortes llevantades de tardor fracassaven sus la roca del cap, els vells banyulencs parlaven de la Vella Plorant.

- Les Joies: esculls sota la clínica de Peirafita, entre la Vacarola i dabaix la platja del Sorell. Fan 4 metres d'amplada i s'hi pot passar de terra. Són esculls, un o dos que trauquen, i tres o quatre que són sotaiguats. Casquen i rompen. De terra hi ha un passatge de 4 o 5 metres sus 30 o 40 metres de llarg.

Se diu que les esgarotes millors de totes són les de les Joies perquè són més roges.

- Bol de les Morrudes: és a l'encop el lloc, el nom del lloc i la tècnica de pesca que s'hi fa. Amb armallats o soltes hom cintava les mates de morrudes que se tenien en aqueix rodal.

- Acaneig d'en Draper: un cerverenc, en Draper, venia sempre a pescar de canya en aqueix rodal; deixava el canot de terra a l'abric de Canadells. Un cop li va venir una mata d'orades,

Castell del Valló

totes grosses, de 2, 3 i 4 quilos. Com que a l'època el niló no existia, no en va agafar cap: cada cop li trencaven el fil. Furiós, se'n va anar a casa i va portar un cartutx de dinamita, mes va posar una metxa massa llarga i quan va gitar el cartutx a mar, la metxa va fer soroll, totes les orades van fúger i en va pas matar cap.

D'altres pescaires hi batien amb cabribocs pel sard, la salpa, la llissa i de cops l'orada.

- El salt del Gavatx: el lloc seria, segons la gent de Llançà, entre Colera i Port Bou; pels cotlliurencs, seria a l'ala de Gorp, a Bofallut, just a dalt de la frontera. Nom lligat a un esdeveniment històric del temps d'en Napoleó; l'emperador francès havia fet promeses que no va tenir. Va prometre als catalans que si l'ajudaven per s'emparar d'Espanya, els donaria la llibertat i la independència. Al cap de quatre o cinc anys, res no havia canviat, llavors van aprofitar la derrota dels exèrcits napoleònics per se revoltar. Soldats varen desertar; milícies catalanes que s'havien format arrestaven els soldats que volien anar a França dient que eren catalans. Per verificar-ho demanaven a cada u de pronunciar el mot *màrfega*. Quan un pronunciava *marfegà* és que era un francès i el fotien daltabaix de la roca dient-li: "Marfegà, daltabaix, va!". D'aquí el nom del lloc, que fou una mena de roca tarpeiana catalana.

Hi ha més raons que el salt sigui entre Colera i Port Bou, on hi ha efectivament una roca a un pas, mentre a Bofallut hi cal anar especialment.

Conclusió

Al principi, l'espai costaner és un espai natural, geològic, un espai anònim que canviarà d'estatut després de la presa de consciència dels pescaires que l'han recorregut gairebé pam a pam, d'una generació a l'altra, d'un cap de l'any a l'altra, de nits com de dies.

La percepció primera d'aquest espai viscut, practicat, explotat és una visió dicotòmica: el Platjar, l'espai de la sorra, s'oposa al Roquer, l'espai de la penya.

El Roquer consta de la costa que comença a les Seques del Racó i que, políticament, s'arresta a la punta de l'Ocell, una punta del cap Cervera que materialitza la frontera entre França i Espanya.

Els pescaires cotlliurencs, encara que puguin calar d'un cap a l'altre d'aquest espai, expressen un fort sentiment comú de propietat sobre una part d'aquest roquer anomenat per ells "La Nostra Costa". La Nostra Costa, que va de les Seques del Racó a la punta del cap de Biarra, és jurídicament sota el control de la prohomenia de Cotlliure; a més, és la part de costa més recorreguda pels nansaires, pescaires de canya, esgarotaires, reganaires, pescaires de jonc, pescaires al volantí... Són ells que han carregat de noms els llocs practicats on han actuat segons tècniques diferents. Són els testimonis dels llocs, d'uns llocs-arxius que conserven un esdeveniment, un accident, uns sabers de pesca, unes tècniques, el viscut i els lligams dels pescaires amb el medi.

Tota una suma que somia dins la memòria dels homes i que morirà el dia que la paraula callarà amb el darrer locutor. Els pescaires han fet els llocs, han fet d'un espai anònim un espai personalitzat, identificat. I quan l'investigador fa preguntes al pescaire sobre els llocs de la seua costa, s'envisa que entre l'home i el lloc un diàleg s'estableix: el pescaire parla del lloc i el lloc parla del pescaire; per una mena d'efecte de mirall la memòria dels llocs reflecteix la memòria dels homes.